

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ МУЗЕЙНИХ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ

(оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету
та неопублікованими документами за 2016–2018 роки)

Музейна сфера в сучасному вимірі, зберігаючи артефакти минулого, впевнено орієнтується на майбутнє. Світові музеї невпинно крокують в ногу з часом та активно залучають найактуальніші інноваційні тренди в базу своєї діяльності.

Уявлення про музей як про будівлю, в якій десятиліттями зберігаються одні й ті ж експонати, давно вже відійшло в минуле і в Україні. У світі, який індивідуалізується, стає значно доступнішим і відкритішим (принаймні на рівні технологій), український музей прагне зайняти своє важливе місце. Дедалі швидший темп життя загострив відчуття того, що музейні експонати, які колись прийнято було берегти для уявних «майбутніх поколінь», потрібні також і сучасникам – для вражень і висновків тут і тепер [1].

На сьогодні в Україні є близько п'яти тисяч різноманітних музеїв. Це одна з найбільших цифр у світі. До прикладу, у Німеччині – 3200 музеїв, у Великій Британії – 2200, у Франції – 1900, в Італії – 1800.

У музеях України зберігається майже 12 мільйонів музейних предметів, серед яких є унікальні експонати й цінності світового рівня, проте експонується лише десята частина цього багатства – більшість музеїв існують в умовах обмежених ресурсів та коштів. І, незважаючи на появу нових сміливих проектів та виставок, відвідуваність музеїв в Україні все ж відстає від інших європейських країн.

Аналізуючи стан сучасної музейної сфери, директор «Агенції культурних стратегій» Микола Скиба вважає, що музеї зараз не в інформаційному топі. Можливо, почалося затяжне плато, – каже він, – принаймні там, де був підйом. На його думку, музеї вийшли на певний рівень якісного контенту, і до цього швидко звикли як самі музейники, так і аудиторія. Для подальшого ж руху вгору потрібні ресурси, зміни у середовищі та сильні мотиваційні імпульси.

Редактор веб-порталу «Музейний простір» Леся Гасиджак, натомість, вважає, що за останні кілька років у музейній справі все ж відчутно значний підйом. «Як би не нарікали відвідувачі, як би не критикували експерти, але музейна система трансформується. Хай навіть не так швидко й не так якісно, як би ми цього хотіли», – підкреслює вона. Музеєзнавець наголошує, що трансфор-

мація йде й за межами Києва: «Є малесенькі музеї, меморіальні чи літературні, які знаходяться дуже далеко від туристичних центрів, наприклад, Музей-заповідник Миколи Гоголя на Полтавщині у селі Гоголеве, Музей Лесі Українки в Колодяжному на Волині, Музей історії Придунав'я в Ізмаїлі, але трансформація організації роботи яких виглядає просто революційно».

Експерти переконані, що для того, щоб популяризувати музеї як осередки дозвілля чи постійного відвідування, потрібні стратегічне планування розвитку сектора, поява і запуск агресивної соціальної реклами; створення та втілення загальнодержавної програми з маркування на різноманітних навігаторах, придорожніх знаках музеїв та заповідників тощо.

Згідно з опитуванням самих працівників українських музеїв, основними причинами повільного розвитку галузі є застаріле законодавство, відсутність змінних та інтерактивних експозицій, тематичних і якісних сувенірів, обмежене фінансування тощо.

Проте, нарікати на відсутність бюджету і модернізації не варто, – говорить Катя Тейлор, співзасновниця мультифункціонального простору Port creative hub. Українським музеям насамперед потрібно переосмислити свою роль, зрозуміти сильні та слабкі сторони, виклики, які робить суспільство. «Загалом, потрібно бути відкритими до інновацій – саме так починалися зміни в західних музеях, а не з того, що їм виділяли на це кошти», – зазначає культурний менеджер [2; 3].

Жоден музей у світі не може похвалитися тим, що у нього немає проблем, всіх цілей досягнуто, грошей достатньо, а штат укомплектований. «Навіть Лувру не вистачає фінансування, та й відвідувачів могло б бути більше, – підкреслює Вайва Ланкеліене, працівниця Міністерства культури Литви. Екс-керівник міжнародного відділу музею Литви переконана, що все залежить від способу, яким музей демонструє свій потенціал: за допомогою виставок, інноваційних технологій, освітніх програм або залучаючи до співпраці місцевих жителів [4].

Отже, світові й вітчизняні тенденції розвитку музейної сфери вимагають докорінного переосмислення традиційних музейних практик, місця та ролі музеїв у суспільстві та культурі, що сприятиме подальшій еволюції музею як особливого історично-культурного феномену, дасть йому змогу належно відповідати на виклики сучасності й залишатися актуальним для відвідувачів, місцевої громади. Саме так можна в широкому сенсі охарактеризувати поняття «музейних інновацій».

Поняття ж «інновацій» у вузькому значенні – це використання інтернет-ресурсів, аудіовізуальних, мультимедійних засобів у експозиційній та фондовій роботі музею. У цьому контексті мультимедіа в музеї стають самостійним об'єктом мистецтва. Спеціально створені аудіо-, відео- і мультимедійні програми, технічні можливості яких дають змогу відчувати себе в «іншій» реальності, набувають ваги перед відвідувачами в порівнянні з традиційними музейними експонатами. Адже музей сьогодні – це простір для творчості та експериментів, який вимагає втілення найсміливіших дизайнерських проєктів та ідей, реа-

лізувати які допомагають інноваційні можливості ексклюзивного мультимедійного устаткування [5].

Проактивний підхід і використання технологій дозволяють не просто віртуально й реально розширити музейні площі, надати доступ до архівів і колекцій, які неможливо розташувати в музейних залах, але і зробити відвідувачів учасниками експозицій або подій за межами площі. Це можливо для *віртуальних музеїв*, яких в Україні з'являється все більше.

Сьогодні у спецпроекті «Музеї он-лайн» на віртуальну екскурсію можна потрапити до кількох десятків українських музеїв.

Щодо новостворених проєктів, то в 2017-му році Міністерство культури України спільно з компанією Google створили віртуальний тур сімома музеями України. В процесі роботи було оцифровано музеї з різних регіонів і створено спеціальний сайт «Музеї України просто неба», де можна здійснити віртуальну подорож, дізнатися більше про народну архітектуру й побут, відчувати всю самотність української культури. 360-градусні панорами дозволяють «пройтися» територією музеїв, зазирнути всередину будинків і подивитися експозиції.

До слова, проєкт є частиною кампанії «Автентична Україна», в рамках якої вже представлено віртуальні тури унікальними дерев'яними церквами Карпатського регіону України зі світової спадщини ЮНЕСКО і 3D-тур Київським національним академічним театром оперети [6].

Унікальну онлайн-екскурсію у форматі Україна – Канада першим в історії канадсько-українських просвітницьких відносин 28 жовтня 2017-го року провів Музей Тараса Шевченка у Каневі – працівники заповідника ознайомили українську громаду міста Морден (Канада) з музейною експозицією.

Спільний проєкт музею і Ukrainian United School «Тарасова гора – духовна вершина України» мав на меті в режимі реального часу надати можливість ознайомитися з основними об'єктами музейної експозиції та поспілкуватися з науковцями наживо.

Уже через декілька днів після ефіру проєктом зацікавилися директори шкіл Манітоби, вчителі двомовних програм, куратори освітньої сфери у Манітобі, які висловили здивування та захват від задуми, а також від рівня його реалізації. Працівники Шевченківського національного заповідника також долучилися до формування фонду бібліотеки Ukrainian United School, зібравши нову сучасну літературу.

Євгенія Титаренко, директор Ukrainian United School, висловила сподівання, що такі проєкти стануть новим видом заохочення до відвідування музеїв та популяризації України в усьому світі, адже музеї – це не тільки тиша, старі експозиції та, часом, нецікаві екскурсії. Музеї теж можуть бути дуже прогресивними, і «Тарасова гора» першою зробила крок назустріч новим технологіям, новому виміру, новим можливостям [7].

У тому ж році в Інтернеті було презентовано віртуальний музей українського поета-шістдесятника, прозаїка та правозахисника Василя Стуса. На сайті музею можна знайти безліч матеріалів: тут опубліковано копії рукописів, фотографії, листи, які поет відправляв до друзів, записи деяких його виступів та ми-

стецькі інтерпретації його творів. Слід зазначити, що творці віртуального музею Стуса передбачили й зворотний зв'язок з користувачами – студентами, вчителями та викладачами, – щоб пояснювати найцікавішу інформацію для охочих. Проект створили на волонтерських засадах, ініціатором створення виступив син поета Дмитро Стус. Віртуальний музей буде доповнюватись новими фактами та матеріалами [8].

Олена Рибка, заступник директора з наукової роботи Національного літературно-меморіального музею Г. С. Сковороди (с. Сковородинівка Золочівського району Харківської області) вдячна команді «Україна Incognita» за створення 3D-туру музеєм. Музеезнавець зазначає, що на сьогодні досить багато музеїв (навіть умовно провінційних, тобто тих, що розташовуються в селах чи маленьких містечках) прагнуть відігравати важливу роль у житті громади, що є чудовою можливістю поглянути на себе по-новому. Все це спричинює введення нових музейних практик, посилення ролі музейної педагогіки, ініціює нові проекти, що загалом забезпечує підйом у музейній справі [3].

Ідея зробити онлайн-тур музеєм АТО у Дніпрі належить представникам Дніпропетровської ОДА, і з'явилася одразу після його відкриття – у травні 2016-го. У життя задум втілив фотограф, керівник студії IDRON Дмитро Малишев. «Спочатку ми сфотографували експозицію з різних ракурсів – загалом зробили кількасот фото. Використовували професійні камери та об'єктиви. Далі обробили знімки у чотирьох спеціальних програмах та завантажили до Google», – пояснив він. Влітку 2016-го року відбулася 3D-мандрівка зовнішньою експозицією Музею, а наприкінці 2017-го запрацював тур і внутрішньою [9].

Хоча в українській сфері культури оцифрування досі не виведено на рівень сталих інформаційних виробництв, а наша спадщина здебільшого не присутня в цифровому середовищі, 3D-проекти європейського рівня зі сучасними технологіями й цікавими рішеннями в нас усе-таки є.

Як приклад – «Віртуальна Тустань» – 3D-модель міста-фортеці у Львівській області. Створені моделі показують, як Тустань будувалася й руйнувалася. Фактично фортеці немає, є лише залишки, на які навіть ступати не можна. Задля віртуального відтворення міста-фортеці було використано технологію доповненої реальності, що зараз стала брендом. Українська ІТ-компанія SoftServe розробила безкоштовний мобільний додаток Tustan AR, завдяки якому за допомогою віртуальної реальності можна побачити, який вигляд мала фортеця у IX – XVI століттях.

Інший приклад – робота архітекторів із Шевченківського гаю (Музей народної архітектури і побуту імені Климентія Шептицького, розташований просто неба у Львові), які створюють 3D-моделі хатинок на території музею та їх документацію. Також одним із завдань оцифрування є страхове збереження: якщо об'єкт зруйнується, щоб його можна було відновити.

Працівники та учні Малої академії наук у проекті «Музейна планета» за допомогою ПС-технологій створили інтерактивну мапу з інформацією про всі музеї України та можливістю пошуку в оцифрованих музейних колекціях. 3D-реконструкції використовуються в археологічних дослідженнях у Рівненському

обласному краєзнавчому музеї, а в Києві цифрову аерозйомку залучили при спостереженнях за станом фундаментів Десятинної церкви [10].

Говорячи про сучасні «приманки» для відвідувачів, Ксеркс Мазда з Британського музею у Лондоні підтримує оприлюднення колекції музею в Інтернеті. «Те, що експонати з'являться он-лайн і людина зможе їх проглянути, збільшує шанси на те, що ця людина прийде в музей. Люди завжди хотітимуть бачити експонат наживо, а це – далеко не те саме, що можна побачити он-лайн. Але в мережі ми можемо їх заохотити, зацікавити», – зазначає він [11].

Окрім *віртуальних турів*, однією з найбільш поширених музейних інновацій в Україні є також *аудиогіди* або *підвиди аудіогідів*. За словами Лесі Гасиджак, насправді це вже давно не інновація, але в Україні, на жаль, ми продовжуємо вважати її такою. Йдеться, зокрема, про QR-коди, які надають інформацію про окремі предмети в експозиції чи загалом про залу. Вони є в багатьох музеях, оскільки сьогодні це проста послуга, яка не вартує додаткових коштів. Майже всі музеї Києва оснащені QR-кодами.

Також редактор інтернет-порталу «Музейний простір» відзначає європейську компанію Easy Travel, яка, зайшовши на український ринок, надала музейникам можливість долучатися до свого мобільного додатка. Завантажуючи його на телефон, відвідувач може без екскурсовода подорожувати експозицією. На сьогодні музеї мають можливість отримати екскурсії через Easy Travel українською, деколи російською та англійською мовами. Звичайно, це не варто порівнювати з європейськими музеями, де аудіогіди працюють десятима мовами, проте ініціативу в розвитку цього напрямку повинні проявляти, передусім, самі музеї [12].

Так, спільно з Easy Travel у квітні 2017-го року в залах Національного історичного музею імені Д. І. Яворницького в Дніпрі було запроваджено аудіогід. Ще раніше запрацювали QR-коди (по 8 кодів у кожній залі. Всього – 9 залів). Спільно з компанією PLACEVIEW йдуть роботи над розробкою віртуального туру експозицією історичного музею.

Директор музею Надія Капустіна відзначає активну співпрацю комунальних музеїв та музеїв на громадських засадах із соціальними мережами: все більше музеїв області приєднується до акції #MuseumWeek та #MuseumSelfie у Twitter. Проте вона зауважує, що їй, і як відвідувачу, і як директору музею, не вистачає інноваційних технологій: сенсорних кіосків та панелей, 3D технологій, мобільних додатків [3].

Першим в Україні музеєм із сенсорним інформаційним терміналом, за допомогою якого відвідувачі можуть зробити листівку на згадку або відправити її електронний варіант, став Муніципальний музей приватних колекцій імені Блещунова в Одесі.

Саме цей музей також першим долучився до проекту, який робить відвідування музеїв інтерактивним процесом за допомогою квестів, – мобільного додатку Muzarium. Ця програма передбачає взаємодію з аудиторією. Зайшовши в музей, відвідувач може завантажити QR-код, а через нього отримати доступ до самої програми-квесту. Далі, знайомлячись із експозицією, треба виконувати

різноманітні завдання, а за це отримувати бали й навіть символічний подарунок від музею. Цей додаток було презентовано декілька років тому. В усьому світі подібні мобільні додатки мають чималий попит. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки є близько двадцяти різноманітних музейних додатків [12].

Як ілюстрація – Музей сучасного мистецтва в Сан-Франциско, який створив сервіс Send Me, що спілкується з користувачами картинами. Він відправляє людям твори мистецтва у відповідь на текстове повідомлення. Будь-який користувач у США може відправити смс із запитом «Відправ мені х», де «х» – ключове слово, колір або емоції. Чат-бот надсилає миттєву відповідь з фотографією з бази даних музею, яка відповідає запиту. Працівники музею вважають, що це хороший спосіб ознайомити людей з великою колекцією творів мистецтва. «Щоб показати всю колекцію музею відразу, необхідно побудувати ще 17 таких музеїв. А вам знадобиться пройти приблизно 121,3 милі, щоб побачити кожну частину експозиції», – йдеться на сайті SF MoMA [13].

Леся Гасиджак, редактор веб-порталу «Музейний простір» вважає, що інновації в музеях – це не лише мобільні додатки, а й тенденції, які сприяють підвищенню якості обслуговування відвідувачів музеїв та подачі інформації в експозиції: «Сьогодні ми дуже багато їздимо світом і бачимо сучасні наративні музеї. Наприклад, у тій же Польщі, вони буквально нафаршировані різноманітними експозиційними інноваційними елементами із застосуванням новітніх технологій. Там фактично немає експонатів, але є інтерактив, який також є інновацією» [14].

Те, що українські музеї (як польські, фінські чи французькі тощо) включають у свою аудиторію людей з особливими потребами, – потужна ознака цивілізованої країни XXI століття, адже в переліку основних функцій сучасного музею, крім «зберігати» й «опрацьовувати», з'явилося «поділитися» (з якомога ширшою аудиторією).

Варто згадати, що унікальна інформаційна інтерактивна тактильна панель, призначена і для звичайних відвідувачів, і для відвідувачів з особливими потребами була в Донецькому обласному краєзнавчому музеї, та його, на жаль, було зруйновано під час бойових дій. В експозиції природи давнього періоду, де можна було побачити мамонта, шаблезубого тигра та інші експонати первісних тварин, люди з вадами слуху могли почути звуки природи, а незрячі або слабозорі могли відчутти на дотик, яким був мамонт, не торкаючись до самих музейних експонатів [12; 15].

Людмила Гордон, експерт із США, наголошує, що в музеях зараз дуже важлива театралізованість і драматургія експозиції. Зали не можуть більше складатися лише з вітрин і скляних стелажів із експонатами. «Я бувала в багатьох українських музеях, – ділиться враженнями вона, дуже подобається Національний художній музей України. Там є динамізм і заряд творчої енергії, вони часто організовують нові виставки і роблять це креативно. Кожен раз, коли приїжджаю в Київ, йду туди. Ще мені подобається „Мистецький арсенал”. Поява такого роду музейного комплексу в Україні – це великий крок у розвитку і

прищепленні в Україні розуміння того, що таке сучасний музей. Це виставковий простір, який привертає публіку» [16].

Справді, в Національному художньому музеї України відвідувачам пропонують низку дуже цікавих інноваційних програм. Наприклад, «День народження в музеї» дає можливість оригінально відсвяткувати подію, що буває раз на рік, а також поглянути на музей по-новому. Незабутнім це свято зробить не тільки цікава програма, але й оригінальний подарунок – репродукція твору з експозиції з фотографією іменинника. Гості мають «заробити» головний приз, виконуючи різні завдання. За кожний успішно пройдений етап квесту учасники отримують літеру. З цих літер потім вони матимуть змогу скласти слово. Нагородою за це буде підказка про місце, де шукати подарунок.

Програма «Візуальна абетка» поєднує різні види творчої активності, зокрема спираючись на методику «Стратегія візуального мислення» (Visual Thinking Strategies), де кожен учасник зможе спробувати себе у ролі дослідника художніх творів, а дискусійний формат такого дослідження сприятиме розвитку мовленнєвих і комунікативних навичок [17].

Проект «Арсенал Ідей», запущений арт-простором «Мистецький арсенал», працює паралельно з основними виставками вже багато років поспіль. За допомогою сучасної техніки «Арсенал Ідей» успішно розвиває інтерактивну освітню програму з різних царин мистецтва й науки, таким чином «вирощуючи» свою цільову аудиторію: раніше діти, а сьогодні вже підлітки, повертаються за новими знаннями в стіни арт-простору. Це стало можливим завдяки ефективному управлінню проектом і співпраці з ІТ-компаніями, зокрема Epson Europe B. V.

Техніку Epson для візуалізації (проектори, принтери, документ-камери, окуляри доповненої реальності) в сфері культури й мистецтва спрямовано на створення унікальної цікавої експозиції, залучення нових відвідувачів. Менеджер із маркетингу представництва компанії Юлія Соколова погоджується, що закупівля техніки вимагає коштів, проте проекти з її використанням сприяють збільшенню відвідуваності музею, підвищують його впізнаваність у регіоні, країні й за кордоном. «За таким сценарієм установа неодмінно отримує повернення інвестицій, а застосування сучасних технологій робить перебування в музеї корисною та незабутньою подією, створюючи WOW-ефект для відвідувачів різного віку», – переконана вона [2].

Музейний фестиваль «Арсенал ідей» – це і руйнування стереотипів про музей як нудне місце (музей позиціонує себе як простір «розумних розваг»), і обмін досвідом із колегами з інших музеїв, і знайомство музеїв із партнерами зі сфери позашкільної освіти, альтернативного навчання, і радість для дітей та дорослих, – вважає Тетяна Пилипчук, завідувач науково-дослідного відділу Харківського літературного музею. Вона переконана, що українські музеї стають цікавішими для відвідувачів, адже щоденно міркують над власною місією, змінюють форми роботи з відвідувачами, використовуючи нові інтерактивні методики, таким чином стаючи «видимими» для суспільства [3].

У тому, що впровадження цифрових технологій відкриває можливості для посилення організаційної спроможності музеїв, сприяє перетворенню музеїв на суспільно-важливі інституції для розвитку громад, могли переконалися учасники воркшопу, який пройшов 16 квітня 2018-го року в Харківському літературному музеї. Метою воркшопу «Диван Тичини: Цифрові Технології в Музеях» було презентувати потенції цифрових технологій для роботи з культурною спадщиною, зокрема музейними колекціями та нерухомими історичними та архітектурними пам'ятками, створення інтерактивного контенту для відвідувачів, а також надати інформацію, як коректно сформулювати запит на розробку цифрового продукту і де знайти ресурси та виконавців для його створення.

Без сумніву, можливості цифрових технологій сьогодні, здається, безмежні. Проте, чи завжди спеціалісти, які працюють з історичною пам'яттю, уявляють собі ці можливості, щоби ефективно скористатися ними, а також добре орієнтуються на ринку цифрових послуг? З іншого боку, в своєму бажанні бути сучасними музеї іноді перебільшують значення мультимедіа для комунікації зі своїми відвідувачами [18].

Тут варто зважати на те, що сучасне мислення та сприйняття зовсім інші, ніж ті, що були кілька десятиліть тому. Отже, музейні працівники повинні встигати адаптуватися й одночасно бути актуальними сучасності та виконувати свою місію. За словами працівників Музею Івана Гончара, якщо не ставити собі за мету осучаснюватись кожного дня і не усвідомлювати, що це тривалий процес, то швидко можна залишитися позаду. «Ми постійно намагаємось подивитись на традицію сучасним поглядом, – зізнається керівництво музею, наголошуючи, що осучаснення не має ставати самоціллю, адже можна збудувати ідеальний мертвий музей. Він буде вибудований за всіма канонами, буде велика сукупність технічних засобів, але він не буде актуальним. Музей – це живе середовище, саме це робить його сучасним.

Зараз у музеї готують створення віртуального музею. Для деяких виставок активно використовують сучасну техніку, щоб більш ефективно розкрити тему, проте збережено можливість доторку до живого матеріалу, живого слова. Нині в розробці також зона відпочинку, крамничка, кав'ярня, аби відвідувачі більше часу проводили в музеї.

Бути багатофункціональним і виконувати широкий спектр завдань – від збереження історичних та культурних цінностей до створення умов для активізації сучасних проявів національної культури – концепція діяльності Музею Івана Гончара.

Тут не лише популяризують колекції музейної збірки, але й ідею, що сучасна культура має бути в діалозі з традиційною. «Нам демонструють це партнери й осередки, в яких ми отримуємо певний досвід. Україна має виходити на новий щабель, вивчаючи музеї світу та досвід країн, де музеї є величезним пріоритетом для державної політики в царині культури. Це звучить пафосно, але в новозбудовані музеї вкладаються мільйони. Наприклад, в Угорщині навпроти парламенту знаходиться музей етнографії. Гостей країни ведуть одразу туди», – зауважують заступник генерального директора музею з наукової робо-

ти Тетяна Пошивайло та заступник генерального директора музею з нематеріальної спадщини Мирослава Вертюк.

Власне, за участі Угорщини й Франції та підтримки «Креативної Європи» в Музеї Івана Гончара реалізують проект зі збереження нематеріальної української спадщини як частини європейської. ЄС виділив кошти для запису культури, що зникає, – українського багатоголосся. Результатом стане створення цифрового архіву пісенної та інструментальної музики з відкритим доступом, а також концертний тур Європою для популяризації нашої пісенної культури у світі. За словами генерального директора Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара» Петра Гончара, саме Центр здійснюватиме навігацію та науковий опис зібраних пісень, адже основним його завданням є формування позитивного іміджу країни.

На практиці в цьому музеї застосовують і принцип *living history* (популяризація минулого у формі живої традиції) – коли люди можуть вивчати історію, відтворюючи участь в конкретних історичних подіях. Наприклад, організатори намагаються відтворити річне коло традиційних свят. Показувати людям майже втрачені форми святкування – один із напрямів фольклорної діяльності. Цікаво, що те, що відбувалось 10 років тому лише в Музеї Івана Гончара, зараз поширюється за його межі – Національний музей літератури України, Музей видатних діячів української культури, Національний музей історії України, інші музеї по Україні почали проводити майстер-класи з вишивання, писанкарства, гончарства, плетіння, бо на це є попит більший, ніж на статичні експозиції [19; 20].

У Національному музеї Т. Шевченка на початку березня 2018-го року відвідувачам запропонували по-новому подивитися на історію українського кобзарства на виставці «(Р)ЕВОЛЮЦІЯ МІФУ: трансформація кобзарства у ХІХ–ХХІ століттях». На виставці представлено інфографіку про сприйняття сучасними українцями образу Кобзаря, інтерактивну «карту» кобзарського сленгу, відвідувачам пропонують послухати, як звучать конкретні кобза, ліра й бандура (до музичних інструментів додаються маленькі аудіоплеєри та навушники) [21].

Ксеркс Мазда з Британського музею у Лондоні чи не ключовими для будь-якого закладу вважає грамотне позиціонування та продуману до деталей експозицію. В одному з найбільших музеїв світу Мазда керує відділом освіти та взаємодії з аудиторією. За його словами, Британський музей постійно проводить спеціальні дослідження, щоб з'ясувати, як мотивувати лондонців та гостей міста відвідати експозицію. «Недостатньо просто взяти і розташувати експонати у залі. Коли ми експонуємо щось, це є своєрідною формою комунікації, а комунікація вимагає двох учасників – того, хто звертається, і того, до кого звертаються», – наголошує він [11].

Місцем для діалогу можуть стати й наші музеї, що для них украй важливо. Про це говорили й учасники профільної школи, проведеної Центром міської історії у Львові. Музейників із України, Польщі, Білорусі, Грузії та інших країн створювати експозиції, використовувати сучасний підхід навчали експерти з усього світу.

Людмила Гордон зі США, одна з кураторів заходу, зазначила, що, на її думку, сучасний музей – це музей, куди хочеться прийти сучасній молодій людині. Переконувати, що «музей – це модно» не потрібно. Потрібно просто це побачити хоча б раз.

Сьогодні музеї – це популярне поле діяльності і проведення часу в Європі, Азії, Північній і Південній Америках. Музеєзнавець упевнена, що скоро так буде в Україні. Українським музеям важливо перестати бути закритим простором, насамперед – ментально. Не треба сприймати людей, котрі приходять в музей, як потенційних порушників порядку. Відвідувачі приходять в музей за новим знанням, новим досвідом, і все частіше з бажанням стати частиною музейного процесу і суспільної дискусії. Музеї сьогодні стали центром не тільки культурної, а й суспільної енергії. Активним людям дуже потрібно публічний простір, де вони можуть висловлювати свою думку і висловлювати свої ідеї. Музеї стають потрібним місцем тоді, коли до них є інтерес [16].

Неабияку цікавість проявили іноземні туристи до єдиного в світі музею писанки або писанкового розпису в Коломиї Івано-Франківської області. Споруду, в якій розміщено музей, зведено у формі 13-метрового яйця-писанки. Експозиція музею налічує понад 12 тисяч писанок і декоративних яєць із різних регіонів України та країн світу.

За високий рейтинг від відвідувачів музей отримав «Сертифікат про досконалість» (Certificate of Excellence) від популярного сайту TripAdvisor – одного з головних у світі сайтів для планування подорожей, адже враховує кількість і якість відгуків туристів, які вони залишають на сайті сервісу про визначні пам'ятки. Нещодавно було визначено 25 тих музеїв, які найбільше подобаються людям по всій планеті. Найкращим у світі визнали нью-йоркський Метрополітен [22; 23].

Однією з найважливіших функцій сучасного музею є чутливість до змін у суспільстві, бо тільки тоді він може бути актуальним. Незважаючи на те, який культурний пласт він зберігає і якого періоду, музей може бути відкритим майданчиком для спілкування, пізнання та освіти.

Фахівці відзначають той факт, що сьогодні в Україні з'явилося розуміння дитини як того відвідувача, який на все життя складе враження про музеї, відчує чи не відчує їхню важливість для себе та своєї громади; а робота музейного працівника з дітьми вимагає креативності і погляду на колекції під незвичним кутом зору, очима дитини.

У 2017-му році 4 американські музеї мистецтв провели спільне дослідження довгострокового впливу їхніх освітніх програм на колишніх випускників. 75% випускників таких програм заявили, що музейна освіта була одним із найцінніших досвідів їхнього життя, а 96% опитаних відвідували музеї впродовж 2 останніх років.

Інші дослідження доводять, що знайомство з музейними програмами у дитинстві має певний вплив на подальший вибір життєвого шляху й навіть рівень доходів. Вдалих музейний досвід, який діти пізнали завдяки школі, пози-

тивно впливає на спосіб життя тих дітей, чиї батьки не мали доти звички відвідувати культурні події з дітьми.

Так музеї стають важливим гравцем на полі позашкільної освіти, потроху впливаючи й на саму школу. В Україні вже є чимало музеїв, які вміють цікаво й професійно працювати з дітьми.

Наприклад, працівники Національного музею імені Шептицького у Львові на запит учителя готують шкільний урок у музеї. З учителем хімії музейники підготували урок про органічні речовини, де діти шукали, які сполуки містяться в кольорах стародавніх ікон у музеї; з вчителем геометрії розробили урок, де учні визначали, який має бути розмір іконостаса відповідно до розмірів церкви, скільки фарби певного кольору витратили на ту чи ту ікону тощо.

Представляти дитячі програми на території «Мистецького Арсеналу» запропонували музейникам організатори освітнього фестивалю «Арсенал ідей» і Дитячого Форуму у Львові.

Хоча це було дуже непросте рішення – вийти за межі залів без експонатів, які не можна виносити, і які, здебільшого, є основою музейних програм для дітей – музейники взяли участь у заходах, пропонуючи, замість звичних стендів, гру й комунікацію, накладені на тематику і фактаж музею.

Так на фестивалі «Арсенал ідей», який проходив 1–5 червня 2016-го року свою діяльність представили 25 музеїв з Києва, Львова, Житомира, Чигирини, Батурина, Кропивницького та інших міст. І саме спільна гра (музейний маршрут, тобто квест для дітей різного віку) стала точкою входу, «вела» дитину до кожного музейного стенда.

А за стендом розпочинався діалог, де дитина була не пасивним слухачем, а активним учасником розмови, де запитували про її думку, її власні асоціації, давали вибір, яку історію послухати, який уривок прочитати, яку відповідь вона вважає кращою, а також вибір – до якого музею вона хоче згодом піти у нагороду за успішно пройдений маршрут.

Музеї проводили безперервно, один за одним, щогодинні музейні заняття чи унікальні майстер-класи, пропонуючи дітям щось особливе й обмінюючись досвідом між собою.

У результаті така музейна діяльність залишає в дитини, по-перше, яскраве враження про факти, які їй розповідали, і сприяє розвитку пам'яті. По-друге, розвиває навички критичного мислення та вміння висловлюватися – саме вони формуються в діалозі. По-третє, викликає повагу та інтерес до старовини – такої важливої в сучасному світі, де легко нищать пам'ятки і не розвивається відчуття тяглості історії міста, регіону, країни. А ще – дає відчуття приємного і пізнавального спілкування, що робить дитину поціновувачем музею і формує нові позитивні враження про діяльність і важливість цих закладів культури.

За допомогою музейно-видавничого квесту на Дитячому форумі у Львові діти й дорослі змогли побачити, наскільки пізнавальними й динамічними можуть бути сучасні музеї.

І навіть якщо дитячі програми відбуваються в музеї не щодня, можна підписатися на музейні сторінки в соцмережах чи запитати по телефону, що і коли музей пропонує для певного віку дітей [1].

І ця нова суспільна роль музеїв як центрів освіти та спілкування – надзвичайно важлива. «Музейне середовище має стати стартом і підтримкою для активних молодих людей, які хочуть провадити свої дослідницькі й освітні проекти, – переконана генеральний директор Національного музею історії України Тетяна Сосновська. – Ми відкриті для спілкування й готові кожній групі молодих людей із патріотичними настроями надати наші площі для виставок, дискусій, круглих столів і тренінгів. Зараз твориться держава майбутнього. І цей завтрашній день варто творити за участі тих, кому в ньому жити».

Так, у березні 2018-го року в Національному музеї історії України (НМІУ) на круглому столі в рамках програми НМІУ «Молодь. Музей. Громадянське суспільство» учасники обговорювали можливості співпраці з молодіжними організаціями для створення освітніх програм для молоді. НМІУ є доброю платформою для популяризації суспільно корисних ідей і справ. Через музей молодіжні об'єднання можуть поширювати інформацію про суспільно-значущі проекти, знайомити ширші кола громадськості зі своєю діяльністю.

Освітня платформа дистанційної громадянської освіти ВУМ-онлайн, користувачами якої є 22 тисячі громадян, пропонує безкоштовні якісні курси, орієнтовані на громадян, активістів, учителів, людей будь-якого віку, яким цікаві зміни в своєму внутрішньому світі та в своїй громаді.

Засновник Відкритого університету Майдану та освітньої платформи Остап Стасів запевнив, що готовий максимально популяризувати ідею громадянської освіти в музеях [24].

Американський експерт із музейної справи, співавтор книги «Креативність в музейній практиці» Лінда Норріс вважає, що саме креативна практика, а також залучення молоді допоможуть музеям вдосконалюватися і ставати більш змістовними і значущими для суспільства [4].

Ще в 1960-х відомий голландський куратор Віллем Сандберг писав про те, що пора відмовитися від старого розуміння музею як простору з постійною експозицією і чіткими обмеженнями. У музеї, говорив Сандберг, ви повинні відчувати себе так, ніби прямо біля стін, на яких висять картини, можна грати в пінг-понг [11].

На думку архітектора, експерта музейної справи, головного дизайнера експозиції Канадської національної галереї Гордона Філевича, похід до музею має вирвати нас зі звичного плину життя й перенести в інше місце та інші епохи. Музеї – це місця для чудес і допитливої цікавості, для історій, якими ми можемо пишатися. Щоб бути справді цікавими для відвідувачів і запам'ятовуватися, музеї мають бути веселими та інтерактивними. Візит до музею стане приємною пригодою для відвідувачів будь-якого віку, якщо там є можливість брати участь у заходах і взаємодіяти із матеріалом так, щоб це надовго запам'яталося. Це може бути і можливість торкатися до деяких експонатів, грапошук певних об'єктів, можливість вилізти на трактор і вдавати з себе водія,

або можливість поміряти/потримати в руках копію-реконструкцію артефактів, представлених в експозиції. Будь-яка діяльність, яка передбачає залучення органів чуття, посилить залученість і заохотить людей глибше зацікавитися колекцією та історією артефактів [25].

Українські музеї, галереї, арт-простори володіють безперечними сильними сторонами: унікальною культурною спадщиною, зростаючою кількістю професіоналів та ентузіастів музейної справи, появою сильних із точки зору ініціативності та менеджменту організацій.

Таким чином, сфера культури і мистецтва в Україні, незважаючи на всі труднощі, має широкі можливості й різні шляхи для розвитку, які кожна локація реалізує за своїм особливим творчим і комерційним сценарієм. І розробка IT-інфраструктури – один із важливих сценаріїв на шляху до успішного розвитку музейного бізнесу. Бо друк інформаційних матеріалів допоможе зорієнтувати відвідувачів у просторі й програмі музею, галереї; демонстрація відео, фото та презентаційних матеріалів в основній експозиції заощадить музейний простір і дозволить відвідувачам отримати повне уявлення про колекції; окуляри доповненої реальності проведуть гостям індивідуальну аудіо- і відеоекскурсію тощо [2].

Фахівці з Британії стверджують: важливо розуміти, за чим відвідувач може прийти – за новими знаннями, емоціями чи, може, щоб поспілкуватися у цих умовах із родиною або друзями. Відвідувач, кажуть британські музейники, так само важливий, як і експонати. В українських музеях із цим твердженням погоджуються. Кажуть: нині, попри всі негаразди, важливо потроху наздоганяти світові тенденції.

Так в Україні 14 квітня 2018 вперше відбувся День неспішного мистецтва або Slow Art Day – суспільна музейна акція, яка полягає в тому, що в конкретний час можна прийти до одного з кількадесяти музеїв країни і за одну години оглянути лише 5 творів. Йдеться про те, щоби споглядати повільно і вдумливо. 10 років тому акцію ініціював американець Філ Террі, а в квітні вона вперше стартувала в 20-ти музеях Києва, Херсона, Львова, Житомира, Полтави та менших міст.

Після споглядання для охочих у деяких музеях відбулися зустрічі, де відвідувачі могли порозмовляти один з одним, організаторами, волонтерами про своє враження від досвіду.

Хоч за задумом акція присвячена творам мистецтва, в Україні, як і в Польщі, у Дні неспішного мистецтва брали участь і нехудожні музеї.

Зузанна Станська, історик мистецтва, засновниця популярного мобільного додатку про мистецтво DailyArt, власниця фірми «Moiseum», яка з 2012 року займається пошуком рішень, пов'язаних з новими технологіями і сучасним підходом до роботи з публікою у музеях та інституціях культури, вважає, що в такий спосіб музеї зможуть значно ширше відкритися для відвідувачів, зросте кількість музейних пропозицій і попит на них [26].

Отже, щоб зробити музей цікавішим, а експозицію інтерактивною, необхідні взаємодія з аудиторією, проактивний підхід і використання технологій.

Усе це дозволить не просто віртуально й реально розширити музейні площі, надати доступ до архівів і колекцій, які неможливо розташувати в музейних залах, але й зробить відвідувачів учасниками експозицій або подій, що сприятливо позначиться на іміджі музею, а загалом і України [11].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Рябчук С. Як музеї наповнюють життя дітей [Електронний ресурс] / Софія Рябчук. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/columns/2016/06/16/214036/>
2. Соломко О. Технології вирішують проблеми українських музеїв [Електронний ресурс] / Оксана Соломко. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://site.ua/kate.windy/9220/>
3. Котвіцька К. Показати з кращого боку: як українські музеї стають сучасними [Електронний ресурс] / Катерина Котвіцька. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://zeitgeist.platfor.ma/museum-in-ua/>
4. Платонова А. «Не бойтесь стать Диснейлендом»: музейные эксперты о близости культуры к людям [Електронний ресурс] / Анастасия Платонова. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://culturepartnership.platfor.ma/muzeyniyeksperty/>
5. Банах В. Музейні інновації та інтерактивність у теорії та практиці музейної справи [Електронний ресурс] / Василь Банах. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/oct/6320/170519verstka.pdf>
6. Google запустив 3D-тури музеями України просто неба [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/2268816-google-zapustiv-3dturimuzeami-ukraini-prosto-neba.html>
7. Вакула І., Делікатна О. Канадські українці в онлайн-режимі відвідали Музей Тараса Шевченка [Електронний ресурс] / Ірина Вакула, Олена Делікатна. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <http://prostir.museum.ua/post/39987>
8. Бреславська К. У Мережі презентовано віртуальний музей Василя Стуса [Електронний ресурс] / Ксенія Бреславська. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://travel.tochka.net/ua/11238-u-merezhi-prezentovano-virtualniy-muzej-vasilya-stusa/>
9. Музей АТО у Дніпрі можна оглянути у форматі віртуального туру [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://prostir.museum.ua/post/40338>
10. Прокопенко М. Музей у комп'ютері (Чому важлива «оцифровка» культурної спадщини та як це розвивається в Україні) / Марія Прокопенко. – День. – 2018. – 7 берез.

11. Ремовська О. Сучасний музей: концентрація на відвідувачах і вихід в онлайн [Електронний ресурс] / Олена Ремовська. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/24884059.html>
12. Плахта Д. Про (не) інноваційні музеї в Україні: «Якщо аналізувати широко новітні технології, поки що можемо говорити лише про певні точкові проекти» – експерт / Дмитро Плахта. – День. – 2018. – 29 берез.
13. Музей в Сан-Франциско проводить екскурсії смсками [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.buro247.ua/culture/arts/moma-sf-photo-messages.html>
14. Омельчук В. У харківському Музеї природи щоденно «оживають» 250 тисяч експонатів [Електронний ресурс] / Віта Омельчук. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <http://vlasno.info/spetsproekti/2/tourism/item/16473-ukharkivskomu-muzei-pryrody-shchodenno-ozhyvaiut-250-tysiach-ekspوناتiv>
15. Терамае Н. Музейні монстрики, йога та кінотеатр ІМАХ. Європейські музеї для всіх [Електронний ресурс] / Наталія Терамае. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://www.culturepartnership.eu/ua/article/european-museums-for-everyone>
16. Семенік О. Не воспринимайте гостей как потенциальных нарушителей – експерт о новой роли музеев в обществе [Електронний ресурс] / Оксана Семенік. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2017/10/5/226797/>
17. Інноваційні програми [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://namu.kiev.ua/ua/educational-programs/namu-innovation-programs.html>
18. Диван Тичини: цифрові технології в музеях [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/kharkovgo/posts/1015323731949971>
19. Семенік О. ARTMISTO: Музей Івана Гончара: «Осучаснення – не самоціль, а постійний процес» [Електронний ресурс] / Оксана Семенік. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://honchar.org.ua/p/artmisto-muzej-ivana-honchara-osuchasnennya-ne-samotsil-a-postijnyj-protses/>
20. Євтеєва О. Петро Гончар: Треба рости із себе [Електронний ресурс] / Олена Євтеєва. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://honchar.org.ua/p/petro-honchar-treba-rosty-iz-sebe/>
21. Пароваткіна Т. Правда і міфи про кобзарів / Тамара Пароваткіна. – Дзеркало тижня.–2018.–3 бер.
22. Бреславська К. Музей Писанки у Коломиї отримав високу оцінку від TripAdvisor [Електронний ресурс] / Катерина Бреславська – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://travel.tochka.net/ua/11198-muzej-pisanki-v-kolomye-poluchil-vysokuyu-otsenku-ot-tripadvisor/>
23. У світі визначили 25 найкращих музеїв за версією самих відвідувачів [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://platfor.ma/u-sviti-viznachili-25-najkrashhih-muzejiv-za-versiyeyu-samih-vidviduvachiv/>

24. Музиченко Я. Національний музей історії України запрошує молодь для співтворення освітніх програм / Ярослава Музиченко. – Україна молода.– 2018. – 20 берез.

25. Філевич Г. Кілька думок про експозиції музеїв України [Електронний ресурс] / Гордон Філевич. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <http://prostir.museum/ua/post/40565>

26. Рябчук С. День неспішного мистецтва: як побачити найважливіше [Електронний ресурс] / Софія Рябчук. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2018/04/07/394719_den_nespishnogo_mistetstva_yak.html

Матеріал підготувала

М. Б. Лелик,
головний бібліограф відділу НАУІ
Інформцентру з питань
культури і мистецтва

Комп'ютерне опрацювання та редагування ***І. Г. Піленко***

Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 1,16. Б/т. Зам. 50. Безплатно

НБУ імені Ярослава Мудрого, Київ-1, Грушевського, 1. Тел. 278–85–12